

MAŽŲ IR LABAI MAŽŲ ĮMONIŲ PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS

Ligita Kiulkytė

Vilniaus universiteto Kauno fakultetas

El. p. ligita.kiulkyte@gmail.com

Įvadas

Augant konkurencijai verslo aplinkoje, įmonės yra priverstos sudaryti palankias atsiskaitymo sąlygas klientams, siekdamos įgauti konkurencinį pranašumą prieš kitus rinkos dalyvius. Todėl įmonės sutinka su prekybinėmis nuolaidomis, mokėjimo atidėjimais ar kitomis lengvatomis, suteikiamomis klientams. Šiuo metu labai populiarus atsiskaitymo būdas yra prekinis kreditas, suteikiantis pirkėjui galimybę atidėti mokėjimus, o pardavėjui – skatinti pardavimus. Tačiau prekinis kreditas gali sukelti problemų jo teikėjui, jei susidaro situacija, kai ilgai ar išvis yra neapmokamos sąskaitos. Prekinio kredito suteikimo metu atsirandanti rizika privalo būti vertinama, stebima ir kontroliuojama, nes tik tokiu būdu atsiradusi rizika gali būti suvaldyta. Kredito rizikai vertinti skirta nemažai priemonių ir vertinimo metodų, padedančių nustatyti įmonės kliento rizikingumą, tačiau kiekvienu atveju reikalinga informacija, kuri dažniausiai gaunama iš įmonių finansinių ataskaitų. Kadangi nuo 2016 m. Lietuvoje keitėsi finansinių ataskaitų sudėtis, pastebėta, kad informacijos kiekis ypač sumažėja vertinant mažas ir labai mažas įmones. Todėl tampa aktualu įvertinti, kaip turimas informacijos kiekis pagal naujas finansines ataskaitas gali paveikti mažų ir labai mažų įmonių rizikingumo vertinimą ir ar turima informacija yra pakankama.

Darbo tikslas – išanalizavus mokslinę literatūrą prekinio kredito rizikos vertinimo tematika ir kitų autorių įmonių rizikingumo vertinimo modelius,

įvertinti atrinktų rodiklių apskaičiavimo galimybes pagal nuo 2016 m. Lietuvoje galiojančias finansines ataskaitas.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti prekinio kredito esmę ir valdymą įmonėje.
2. Išnagrinėti prekinio kredito rizikos vertinimą teoriniu lygmeniu.
3. Išnagrinėjus kitų autorių modelius, atrinkti dažniausiai pasikartojančius rodiklius, vertinant mažas ir labai mažas įmones, ir įvertinti jų apskaičiavimo galimybes pagal nuo 2016 m. galiojančias finansines ataskaitas.

Tyrimo metodai. Naudoti bendrųjų mokslų tyrimo metodai – lyginamoji mokslinės literatūros analizė, sintezė, abstrahavimas, informacijos sistemimas ir klasifikavimas.

Prekinio kredito esmė ir rizikos vertinimas

Daugelis ūkio subjektų finansuoja savo veiklą skolintomis lėšomis ir dažniausiai pasitelkia kredito įstaigų teikiamus trumpalaikius kreditus arba prekių (paslaugų) tiekėjų duodamus prekinis kreditus, per suteikiamą mokėjimo atidėjimą įmonei pirkėjai. Pastarasis veiklos finansavimo būdas pirkėjams suteikia galimybę atsiskaityti už prekes net tada, kai jos jau būna parduotos. Prekinio kredito sąvoką analizuoja daugelis autorių, ji gali būti apibrėžiama įvairiai, nors šio kredito esmė išlieka ta pati (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. **Prekinio kredito sampratos ir sąvokos apibrėžimas**

Autorius	Apibrėžimas
N. S. Cheng, R. Pike (2003)	Prekinis kreditas – tai bendras prekių ir finansinis sandoris, kai įmonė parduoda prekę ar paslaugą ir kartu suteikia kreditą už pirkinį klientui.
J. Kaubrienė (2006)	Prekinis kreditas – kai atsiskaitoma už parduotas prekes ar paslaugas taikant atidėtą apmokėjimą.
V. Cunat (2007)	Prekinis kreditas – kai tiekėjas leidžia klientams atidėti mokėjimą už prekes, kurios jau yra pristatytos.
Y. C. Tsao (2010)	Prekinis kreditas – kai mažmenininkas neturi iš karto sumokėti už prekes jas įsigydamas ir gali uždirbti iš prekių mažmeninės kainos nuo to laiko, kai jas parduoda, iki kredito laikotarpio pabaigos.
S. Y. Paul, R. Boden (2011)	Prekinį kreditą suteikia nefinansinės institucijos, kurių pagrindinis tikslas yra parduoti savo prekes pirkėjams, o ne suteikti jiems finansinių išteklių.

J. Pridotkienė (2012)	Prekinį kreditą apibūdina kaip trumpalaikę paskolą pirkėjui, kuri gali būti prilyginama trumpalaikiai banko paskolai. Kreditas suteikiamas ne finansinės institucijos, o prekių tiekėjo, kuris suteikia kreditą pirkėjui, perkančiam iš jo prekes.
C. Martinez-Sola, P. J. Garcia-Teruelb, P. Martinez-Solano (2013)	Prekinis kreditas – tai tarsi tam tikros rūšies trumpalaikė paskola, susieta su laiku ir pinigine verte mainais į prekių pardavimą.
G. C. Mahata, S. Kumar De (2016)	Prekinis kreditas – kai pardavėjas suteikia kredito laikotarpį mažmenininkui, kurį mažmenininkas gali pasiūlyti kaip mokėjimo atidėjimą savo klientui.

Šaltinis: sudaryta autorės.

Atsižvelgiant į autorių pateiktus apibrėžimus galima teigti, kad prekinio kredito esmė yra palengvinti atsiskaitymų našta pirkėjams, leidžiant jiems atidėti mokėjimą. Pagrindinis šio kredito požymis yra tai, kad kredito gavėjas tiesiogiai negauna pinigų, o gauna mokėjimo termino atidėjimą už įsigytas prekes. Mokėjimo atidėjimas yra labai svarbus įmonėms, kurių apyvartumo rodikliai yra prasti, kurios nepajėgia greitai padengti savo finansinių įsipareigojimų, t. y. neturi galimybės greitai paversti trumpalaikio turto pinigais.

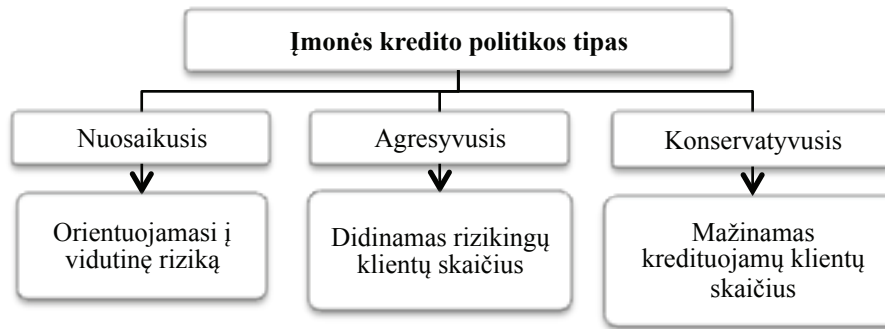
Dauguma autorių teigia, kad prekinis kreditas yra svarbus išorinio finansavimo šaltinis, skirtas įmonėms, ypač mažoms ir vidutinėms, kurių veiklos rezultatai ir garantijos nėra pakankamos norint gauti kreditą iš finansinės įstaigos (Fabbri, Klapper, 2009; García-Teruel ir Martínez-Solano, 2010; Aktas, Bodt ir kt., 2011; Cole 2011), tačiau prekinis kreditas taip pat yra naudingas ir tiekėjams. Mokslinėje literatūroje įvardijamos šio kredito naudojimo populiarumo priežastys ir privalumai.

R. A. Cole'as (2011) nurodo prekinio kredito populiarumo priežastis, suskirstydamas jas pagal tris teorijas: finansavimo privalumo, kainų diskriminacijos ir sandorių išlaidų. Remdamasis finansavimo privalumo teorija, tiekėjas įgyja konkurencinį informacijos pranašumą prieš bankus dėl turimos asmeninės informacijos apie savo klientus, kas leidžia sumažinti informacijos asimetriją. Pirkėjas gali įvertinti prekių kokybę iki už jas sumokėdamas. Remdamasis kainų diskriminacijos teorija, tiekėjas naudoja prekinį kreditą nustatydamas skirtingas kainas savo pirkėjams, todėl gerą kreditingumą turintys klientai mokės už prekes greičiau, siekdami gauti didesnę nuolaidą, o rizikingesni klientai elgsis priešingai. Pagal šią teoriją taip pat išskiriama, kad prekinis kreditas atstoja banko kreditą tada, kai įmonei pritrūksta piniginių lėšų. Pagal sandorių išlaidų teoriją toks kreditavimas leidžia sumažinti mokėjimo išlaidas, už prekes tiekėjams mokant kartą per mėnesį ar kas ketvirtį. Be to, mokėjimų atskyrimas nuo prekių pristatymo leidžia įmonei

lengviau valdyti inventorių ir mokėjimų ciklą. Mokslininkai (Aktas, Bodt, Lobež ir kt., 2011), analizuodami prekinio kredito egzistavimą, apibrėžia šio kredito populiarumo priežastis, remdamiesi finansinėmis ir nefinansinėmis teorijomis. Nefinansinės teorijos teigia, kad prekinis kreditas leidžia taikyti kainų diskriminaciją, yra kaip gaminių kokybės garantija, skatina investicijas į gavybos įmones, ilgalaikius santykius su klientais ir padeda įmonei optimizuoti atsargų valdymą. Atsižvelgdamos į finansinius argumentus, įmonės tiekėjos įsidedia signalinį modelį, kuriuo remdamiesi tiekėjai nuolat atlieka savo klientų monitoringą ir juos tikrina – taip tiekėjai įgauna pranašumą prieš bankus. D. Fabbri ir L. F. Klapper (2009) nurodo šias prekinio kredito patrauklumo ir populiarumo priežastis: prekinį kreditą yra paprasta ir patogiu naudoti dėl nedidelių sandorio išlaidų; tai lankstus finansavimo šaltinis ir gali būti panaudojamas tada, kada reikia; prekinis kreditas kartais gali būti vienintelis finansavimo šaltinis, prieinamas įmonėms, nes bankai gali riboti įmonių skolinimąsi dėl vidinių likvidumo problemų.

Apibendrinant galima išskirti šias svarbiausias prekinio kredito patrauklumo priežastis pirkėjui: mažesnės išlaidos; priimtinių kainų ir sąlygų pasirinkimas; galimybė įvertinti produktų kokybę dar už juos nesumokėjus; finansavimo patogumas. Galima išskirti ir svarbiausias prekinio kredito patrauklumo priežastis tiekėjui: santykių su klientais palaikymas; galimybė juos stebėti ir atlikti klientų monitoringą; kainų diskriminacija; pardavimų skatinimas.

Prekinis kreditas yra svarbus finansavimo šaltinis įmonėms dėl minėtų sąlygų ir privalumų, todėl kredito politika tampa svarbi įmonėse, suteikiančiose prekinį kreditą. J. Kaubrienė (2006), nagrinėjusi įmonių kredito politikos aspektus, nustatė, kad nėra aiškios prekinio kredito politiką apibrėžiančios sąvokos, ir teigia, jog „kredito politika išreiškia bendrą įmonės vystymosi strategiją“. Mokslininkai (Kaubrienė, 2006; Bei ir Wijewardana, 2012) išskiria tris įmonės kredito politikos tipus (žr. pav.):

Pav. Įmonių kredito politikos tipai

Šaltinis: sudaryta autorės pagal Z. Bei ir W. P Wijewardana, 2012, *Working capital policy practice: Evidence from Sri Lankan companies*.

Konservatyvusis politikos tipas pasirenkamas, kai norima sumažinti kredito riziką ir išlaikyti didesnę dalį likvidaus turto (Bei ir Wijewardana, 2012): „šio tipo politikos vykdymo mechanizmas pasireiškia žymiai mažinant kredituojamų pirkėjų skaičių, minimizuojant kreditų terminus ir dydžius, griežtinant kreditų teikimo sąlygas“ (Kaubrienė, 2006). Nuosaikysis kredito politikos tipas yra orientuotas į vidutinę riziką, susijusią su prekių pardavimu skolon. Pagal agresyvųjį kredito politikos tipą pirmenybė teikiama didesniai pelningumui ir papildomoms pajamoms, didinant suteikiamų prekinį kreditų skaičių, neatsižvelgiant į aukštą su šia veikla susijusį rizikos laipsnį (Bei ir Wijewardana, 2012).

Pasak mokslininkų (Bitter, 2009), įmonės prekinio kredito politika yra kompromisas tarp paklausos skatinimo nustatant leistinas sąlygas ir prekybą ribojančių sąlygų. Esant pernelyg siaurai įmonės politikai, pardavimai mažės, o esant per laisvoms sąlygoms, įmonė susidurs su daugėjančiu blogų skolų skaičiumi. Pagrindinė prekinio kredito valdymo funkcija yra didinti pardavimų pelningumą teikiant apgalvotus kreditus, išlaikant pusiausvyrą tarp rizikos ir efektyvaus atsiskaitymų valdymo, palaikant gerus santykius su pirkėju. Kaip teigia G. Michalski'is (2007), prekinio kredito politika taip pat priklauso nuo konkurencijos rinkoje, siūlomos prekių ar paslaugų rūšies, sezoniskumo, paklausos elastingumo, kainos, kliento tipo ir pelno maržos nuo pardavimų.

Teigiama (Tiwari ir kt., 2016; Huang, 2010; Chern ir kt., 2013; Wang, Sun ir Meng, 2016), kad realiame pasaulyje tiekėjo siūlomas prekinis kreditas skatina pirkėją užsakyti didesnę kiekį prekių. Šie autoriai prieštarauja tradiciniam optimalaus užsakymo kiekio (angl. EOQ – *economic order quantity*) modeliui, kuriuo remiantis daroma prielaida, kad pirkėjas turi sumokėti už prekes kuo greičiau, kai tik prekė yra gaunama. Tačiau, pasak kitų mokslininkų (Huang, 2010; Wang, Sun ir Meng, 2016), tai negali būti tiesa, nes praktikoje tiekėjas siūlo mokėjimo atidėjimo

laikotarpį. Anot S. Tiwari'io ir kt. (2016), keičiantis rinkos tendencijoms ir didėjant konkurencijai verslo pasaulyje, prekinis kreditas tampa labai populiarus. Todėl, pasak šios kredito politikos, tiekėjas suteikia pirkėjui tam tikrą nustatytą kredito laikotarpį. Tačiau, kaip teigia C. K. Huang'as (2010), pardavimų skatinimas yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios atsiranda pirkėjų skolos. Pasak M. S. Chern'o ir kt. (2013), nors tiekėjui prekinis kreditas leidžia pritraukti pirkėjų ir skatina pardavimą, kredito suteikimo atveju atsiranda papildomų veiksnių, įgalinančių pirkėjų įsipareigojimų nevykdymo rizikos atsiradimą, todėl esant tokiai politikai susiduriama su papildomomis išlaidomis.

„Kredito rizika atsiranda finansinėje įmonės veikloje, suteikus pirkėjams prekių arba vartojimo kreditą. Ši rizika pasireiškia nemokėjimu arba mokėjimu ne laiku už produkciją ar suteiktą kreditą. Kredito rizika taip pat atsiranda tada, kai kita šalis nenori arba negali vykdyti savo sutartinių įsipareigojimų“ (Veličkienė, 2015). Oksfordo ekonomikos žodynas (2013) kredito riziką apibrėžia kaip riziką, kai kredito gavėjas tampa nemokus, atidedamas skolos grąžinimas arba skolos grąžinimo terminas pratęsiamas dėl sunkios skolininko finansinės būklės. Taigi kredito rizika pasireiškia netekimais, todėl kredito rizikos įmonėje atsiradimas yra sąlygojamas prekinio kredito, suteikiamo pirkėjui.

C. Raddatz (2010), kaip ir M. Jasienė bei A. Laurinavičius (2009), teigia, kad įmonei, susiduriančiai su kredito rizika, dėl savo klientų nemokumo ir jų finansinių sunkumų gali atsirasti likvidumo problemų, nevykdant savo pačios įsipareigojimų tiekėjams. Šis įsipareigojimų nevykdymas sukelia šoką visai tiekimo grandinei ir galiausiai gali sustiprinti bei nulemti įsipareigojimų nevykdymą iš anksto, kai įsipareigojimų nevykdantys įmonių klientai nuolat patys negali apmokėti savo sąskaitų (Raddatz, 2010). Todėl skolinimosi tinklą, kuriame kompanijos skolinasi vienos iš kitų, paveikęs laikinas veiklos sutrikimas

dėl kai kurių įmonių likvidumo problemų gali sukelti grandininę reakciją – kitos įmonės taip pat gali susidurti su finansiniais sunkumais. Mokslininkai (Paul, Devi ir Teh, 2012) pabrėžia, kad dėl plataus prekinio kredito naudojimo ir dėl to atsiradusios išsipareigojimų nevykdymo rizikos yra paveikiamas įmonių grynasis pinigų srautas bei gaunamas pelnas. Įmonės pelnas materializuojasi tik tada, kai pinigai yra gaunami, o bet kokie pavėluoti mokėjimai ar visiškai nemokėjimas tik padidina išlaidas – dėl to sumažėja įmonės pelnas.

Prekybos skolos pinigų apyvartos cikle yra pagrindinė dalis, nuo kurios priklauso apyvartinio kapitalo valdymo ir pavėluotų mokėjimų problemos (Paul ir Boden, 2011). Kai nebeapdengiami pirkėjų išsiskolinimai pagal sutartas sąlygas, prekinis kreditas gali tapti nebevaldomas ir verslas gali patirti nuostolių bei susidurti su sunkumais, siekdamas pritraukti papildomų lėšų, reikalingų jam finansuoti. Susidarius tokioms situacijoms, įmonėse gali lengvai atsirasti problemų, susijusių su pelningumu ir pinigų srautų planavimu. Paprastai sunku numatyti nuostolius, todėl iškyla kredito rizikos valdymo būtinybė (Panagiotidis, 2014).

Atsiradus rizikai dėl laiku neapmokamų sąskaitų už prekes, galima išskirti tam tikras priemones, skirtas pirkėjų atsiskaitymams laiku kontroliuoti. G. McGuinness'as ir T. Hogan (2016) teigia, kad viena iš pagrindinių naudų tiekėjui išplėsti prekinį kreditą yra žinios apie firmos, su kuria jis bendradarbiauja, kreditingumą. Mokslininkai (Love ir Zaidi, 2010; McGuinness ir Hogan, 2016) išskiria tam tikras vidines priemones, užtikrinančias klientų kreditingumą: nuolatinis užsakymų stebėjimas, gražinimo grafikų sekimas, prekių tiekimo nutraukimas, jei nebevykdomas gražinimas. Taigi įmonė, turėdama visas galimybes rinkti ir kaupti informaciją apie savo klientus, turi vykdyti vidinę kontrolę tam, kad būtų galima sumažinti klientų nemokumo riziką. Įmonė nuolat turėtų sekti savo klientų finansinę būklę, jų skolas ir atsiskaitymą laiku bei, žinoma, palaikyti gerus santykius su klientais.

Išskiriamos (Brown ir Moles, 2014) tokios kredito riziką apibūdinančios skiriamosios savybės: neįvertintų kreditų kiekis; tikimybė, kad bus neįvykdyti išsipareigojimai; išieškojimo rodiklis (kiek būtų galima susigrąžinti pajamų, jei išsipareigojimai bus neįvykdyti). Verta paminėti, jog praktiškai apskaičiuoti tikimybę, kad išsipareigojimai nebus įvykdyti, ir nustatyti išieškojimo rodiklį yra labai sudėtinga, todėl dažnai pasitelkiami įvairūs kredito rizikos valdymo ir vertinimo modeliai. Teigiama (Zhanga, Tadikamalla ir Shang, 2016), kad kredito rizikos vertinimas yra

labai svarbus rizikos kontrolei, todėl tam yra įvairių vertinimo sistemų, galinčių tiksliai, glaustai ir objektyviai įvertinti kredito gavėjo patikimumą ir jo mokumo galimybes. Kredito rizikos vertinimo modeliai gali ne tik anksti nustatyti kredito rizikos atsiradimą, bet ir leisti priimti tinkamus sprendimus bei optimizuoti skolintojo prisiimtą riziką ir gaunamą pelną. Tačiau svarbu pabrėžti tai, kad nors modelių įvairovė yra didelė, ne visada galima įvertinti klientų išsipareigojimų nevykdymo riziką turint ribotą informacijos kiekį, ypač vertinant mažas ir labai mažas įmones.

Tiekėjas, norėdamas išvengti nuostolių, turi aiškiai pasirinkti prekinio kredito politiką. Vertinti jau esamus klientus yra paprasčiau nei naujus, todėl įmonė, norėdama išvengti kredito rizikos, turi pakankamai dėmesio skirti kliento vertinimo sistemai sukurti, kadangi pavėluoti mokėjimai gali ne tik sutrikdyti įmonės normalią veiklą, bet ir pasireikšti apyvartinų lėšų trūkumu.

Mažų ir labai mažų įmonių rizikingumo vertinimas

Mokslinėje literatūroje pateikiama daugybė tyrimų ir sudarytų modelių, vertinančių ir prognozuojančių finansinių sunkumų signalus ar įmonių žlugimo galimybes, tačiau dauguma jų yra skirti tik dideliems subjektams ar įmonėms (Kosmidis ir Stavropoulos, 2013). Dabartinė ekonomika yra veikiamą nuolatinių sutrikimų, o kadangi teigiama, kad tiek Europoje, tiek Lietuvoje dauguma įmonių yra mažos ir vidutinės, joms turėtų būti skiriamas didesnis dėmesys. Todėl, vertinant įmonių finansinių sunkumų atsiradimo galimybes, reikėtų skirti didesnę dėmesį ne biržinėms vertybinių popierių įmonėms, o mažoms ir vidutinėms įmonėms dėl jų didelio skaičiaus ir daromo poveikio ekonomikai (Baixauli ir Modica-Milo, 2010).

Atlikus kitų autorių modelių, skirtų mažoms ir labai mažoms įmonėms vertinti, analizę, naudoti rodikliai modeliuose buvo išskaidyti į grupes, siekiant įvertinti jų pasikartojimo dažnumą. Rodikliai buvo sugrupuoti savo nuožiūra, kadangi autorių rodiklių skirstymai į grupes nesutapo ir kai kurie tie patys rodikliai buvo priskiriami skirtingoms grupėms. Rodikliai yra atrenkami pagal galimybę gauti informaciją iš finansinių ataskaitų, galiojančių Lietuvoje nuo 2016 metų. Remiantis kitų autorių vertinimais dažniausiai išskiriami mažų ir vidutinių įmonių rizikingumo vertinimo modeliai, todėl rodikliai atrenkami pagal galimybę vertinti mažas ir labai mažas įmones. Pirmame etape buvo atrinkti rodikliai pagal jų pasikartojimo dažnumą kitų autorių tyrimuose ir darbuose (žr. 2 lentelę):

2 lentelė. Įmonių rizikingumo vertinimo rodikliai

Kategorija	Rodiklis
Pelningumo	ROA (grynasis pelnas / turtas)
	ROE (grynasis pelnas / nuosavas kapitalas)
	EBIT / turtas
	Grynasis pelnas / pardavimai
Trumpalaikio mokumo	Einamasis likvidumas (trumpalaikis turtas / trumpalaikiai įsipareigojimai)
	Apyvartinis kapitalas / turtas
	Absoliutus likvidumas (pinigai / trumpalaikiai įsipareigojimai)
Ilgalaikio mokumo	Įsipareigojimai / nuosavas kapitalas
	Įsipareigojimai / turtas
	Nuosavas kapitalas / turtas
	Nuosavas kapitalas / įsipareigojimai
	Trumpalaikis turtas / turtas
	Pinigai / turtas
	Nepaskirstytasis pelnas / turtas
Veiklos efektyvumo	Pardavimai / turtas

Šaltinis: sudaryta autorės.

Įvertinus finansinių ataskaitų pasikeitimą Lietuvoje, nuo 2016 m. turi būti paliekami tik tie rodikliai, kurie yra tinkami vertinti ir galimi apskaičiuoti tiek mažoms, tiek labai mažoms įmonėms. Todėl iš atrinktų dažniausiai pasikartojančių 15 rodiklių yra tinkami tik 11 rodiklių. Nebevertinami šie 4 rodikliai: EBIT / turtas, absoliutus likvidumas, pinigai / turtas, nepaskirstytasis pelnas / turtas, kadangi šių rodiklių pagal naujas finansines ataskaitas negalima apskaičiuoti vertinant labai mažas įmones. Pagal trumpą pelno (nuostolių) ataskaitos formą, galiojančią nuo 2016 m., neišskiriama kita veikla, finansinė ir investicinė veikla bei kiti duomenys, grupuojami pagal jų funkciją, todėl tampa sunku apskaičiuoti tam tikrus finansinius rodiklius, pvz., EBIT, kai reikalingas aiškus sąnaudų ir pajamų skirstymas pagal funkciją. Todėl, vertinant labai mažas įmones, negalima apskaičiuoti EBIT / turtas rodiklio, kadangi neišskiriamos palūkanų sąnaudos ir kiti reikalingi duomenys EBIT rodikliui apskaičiuoti. Nuo 2016 m. galiojančioje trumpoje balanso ataskaitoje ypač sumažėja turto dalies informacija, labai mažai informacijos galima gauti norint įvertinti trumpalaikį turtą, kadangi išskiriamos tik atsargos ir kitas trumpalaikis turtas. Šiuo atveju negalima įvertinti įmonės turimų pinigų ir pinigų ekvivalentų, prarandama informacija apie per vienus metus gautinas sumas, nes ši informacija yra priskiriama prie kito trumpalaikio turto. Kadangi negalima gauti informacijos apie pinigus ir pinigų ekvivalentus, todėl vertinti netinkami absoliutaus likvidumo ir pinigų / turto rodikliai. Nuo 2016 m. trumpoje balanso ataskaitoje pateikiama labai nedaug informacijos ir apie nuosavo kapitalo dalį, nes nuosavas kapitalas neskaidomas į detalesnes eilutes, todėl negalima gauti informacijos apie įmonės turimą kapitalą, neišskiriama informacija apie įmonės perkainojimo ir kitus rezervus, neišskiriamas ir įmonės nepaskirstytasis pelnas, todėl rodik-

lis nepaskirstytasis pelnas / turtas yra nebetinkamas vertinti. Be to, labai mažoms įmonėms nuo 2016 m. yra neprivaloma teikti aiškinamąjį raštą, taigi gauti reikiamą informaciją minėtiems 4 rodikliams apskaičiuoti yra labai sudėtinga.

Įvertinus įvairius rodiklius ir jų pasikartojimo dažnumą, buvo galima išskirti ir dažniausiai naudojamus modelius mažoms, labai mažoms ir vidutinėms įmonėms įvertinti. Išanalizavus kitų autorių modelius pastebėta, kad net 2/3 autorių naudojo statistinį vertinimo modelį – logistinę regresiją.

Išvados

1. Tiekėjo suteikiamo kredito esmė yra palengvinti atsiskaitymų našta pirkėjams. Kredito pagrindinis požymis yra tai, kad kredito gavėjas tiesiogiai negauna pinigų, o gauna mokėjimo termino atidėjimą. Vertinant prekinio kredito egzistavimo priežastis, įvardijami kredito privalumai tiekėjui ir pirkėjui. Patrauklumo priežastys pirkėjui: mažesnės išlaidos; priimtinių kainų ir sąlygų pasirinkimas; galimybė įvertinti produktų kokybę iki už juos sumokant; finansavimo patogumas. Patrauklumo priežastys tiekėjui: santykių su klientais palaikymas; galimybė juos stebėti, atlikti klientų monitoringą; kainų diskriminacija; pardavimų skatinimas. Kredito politika tampa svarbi įmonėms, suteikiančioms kreditus. Išskiriami trys kredito politikos tipai: konservatyvusis, kai norima sumažinti riziką, nuosaikis, kai orientuojamasi į vidutinę riziką, ir agresyvusis, kai neatsižvelgiama į aukštą rizikos laipsnį.
2. Kredito rizika pasireiškia netekimais, kai kredito gavėjas tampa nemokus. Dėl kredito rizikos įmonė gali patirti likvidumo problemų, nevykdydama savo įsipareigojimų tiekėjams. Ši įsipareigojimų

nevykdymo seka sukelia sutrikimų visoje tiekimo grandinėje ir galiausiai gali nulemti išankstinių įsipareigojimų nevykdymą. Atsiradusiai rizikai dėl pirkėjų skolų kontroliuoti taikomos tokios priemonės: nuolatinis užsakymų stebėjimas, grąžinimo grafikų sekimas ir prekių tiekimo nutraukimas, dažnai pasitelkiami įvairūs kredito rizikos valdymo ir vertinimo modeliai, galintys anksti nustatyti kredito rizikos atsiradimą.

- Išanalizavus kitų autorių modelius, skirtus mažoms, labai mažoms ir vidutinėms įmonėms vertinti, išskirti dažniausiai pasikartojantys rodikliai: ROA, ROE, EBIT / turtas, grynasis pelnas / pardavimai, einamasis ir absoliutus likvidumas, apyvartinis kapitalas / turtas, įsipareigojimai / nuosavas kapitalas, pardavimai / turtas, įsipareigojimai / turtas, nuosavas kapitalas / turtas, nuosavas kapitalas / įsipareigojimai, pinigai / turtas, trumpalaikis turtas / turtas, nepaskirstytasis pelnas / turtas. Tačiau, vertinant mažas ir labai mažas įmones ir atsižvelgiant į galimą gauti informaciją iš finansinių ataskaitų, galiojančių Lietuvoje nuo 2016 m., 4 rodikliai (EBIT / turtas, absoliutus likvidumas, pinigai / turtas, nepaskirstytasis pelnas / turtas) yra netinkami vertinti, kadangi prarandama dalis informacijos, reikalingos jiems apskaičiuoti. Išanalizavus kitų autorių modelius, išskirtas dažniausiai taikomas statistinis vertinimo metodas – logistinė regresija.

Literatūra

- Aktas N., Bodt E., Lobež F., Statnik J., 2011, The information content of trade credit. *Journal of Banking & Finance*. Vol. 36. Nr. 5. P. 1402–1413.
- Baixauli J. S., Mo'Dica-Milo A., 2010, The bias of unhealthy SMEs in bankruptcy prediction models. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 17. Nr. 1. P. 60–77.
- Bei Z., Wijewardana W. P., 2012, Working capital policy practice: Evidence from Sri Lankan companies. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Vol. 40. P. 695–700.
- Bitter M., 2009, Trade credit theories and panel data analysis of the effect of financial distress on trade credit. *Magister der Sozial- und Wirtschaftswissenschaften Business*. Wien Univertat.
- Black J., Hashimzade N., Myles G., 2013, *A Dictionary of Economics*. Oxford: Oxford University Press.
- Brown K., Moles P., 2014, Credit Risk Management. *Edinburgh Business School*. Nr. 1044. P. 1–44.
- Cheng N., Pike R. H., 2003, Credit management: an examination of policy choices, practices and late payment in UK companies. *Journal of Business Finance and Accounting*. Vol. 28. Nr. 7–8. P. 1013–1041.
- Chern M. S., Pan Q., Teng J. T., Chan Y. L., Chen S. C., 2013, Stackelberg solution in a vendor–buyer supply chain model with permissible delay in payments. *Int. J. Production Economics*. Vol. 144. P. 397–404.
- Cole R. A., 2011, Bank Credit, Trade Credit or No Credit: Evidence from the Surveys of Small Business Finances. *DePaul University - Driehaus College of Business*. P. 1–49.
- Cunat V., 2007, Trade Credit: Suppliers as Debt Collectors and Insurance Providers. *Research and Development in the Social Sciences and Humanities*. Vol. 20. Nr. 2. P. 491–527.
- Fabbri D., Klapper L. F., 2009, Trade Credit and the Supply Chain. *Amsterdam Business School Research Institute*. Nr. 4754. P. 1–59.
- García-Teruel P., Martínez-Solano P., 2010, Determinants of trade credit: A comparative study of European SMEs. *International Small Business Journal*. Vol. 28. Nr. 3. P. 215–233.
- Huang C. K., 2010, An integrated inventory model under conditions of order processing cost reduction and permissible delay in payments. *Applied Mathematical Modelling*. Vol. 34. Nr. 5. P. 1352–1359.
- Yanga Y., Guc J., Zhou Z., 2015, Credit risk evaluation based on social media. *Environmental Research*. Vol. 143. P. 582–585.
- Jasienė M., Laurinavičius A., 2009, Kredito rizikos valdymo įmonėse problemos ir jų sprendimo būdai. *Verslas: teorija ir praktika*. Nr. 10 (1). P. 15–29.
- Kaubrienė J., 2006, Įmonės kredito politikos sąvokos teoriniai tyrimai. *Apskaitos ir finansų mokslas ir studijos: problemos ir perspektyvos*. Nr. 1. P. 94–98.
- Love I., Zaidi R., 2010, Trade credit, bank credit and financial crisis. *International Review of Finance*. Vol. 10. Nr. 1. P. 125–147.
- Martínez-Sola C., García-Teruel P. J., Martínez-Solano P., 2013, Trade credit policy and firm value. *Accounting & Finance*. Vol. 53. Nr. 3. P. 791–808.
- McGuinness G., Hogan T., 2016, Bank credit and trade credit: Evidence from SMEs over the financial crisis. *International Small Business Journal*. Vol. 34. Nr. 4. P. 412–445.
- Michalski G., 2007, Trade credit decision making based on portfolio management approach. *Economics*. Vol. 80. P. 40–50.
- Panagiotidis E., 2014, Monitoring and management of trade credit risk. *Credit Management*. P. 26–29.
- Paul S. Y., Boden R., 2011, Size matters: the late payment problem. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Vol. 18. Nr. 4. P. 732–747.
- Paul S. Y., Devi S. S., Teh C. G., 2012, Impact of late payment on Firms' profitability: Empirical evidence from Malaysia. *Pacific-Basin Finance Journal*. Vol. 20. Nr. 5. P. 777–792.
- Pridotkienė J., 2012, Prekinio kreditavimo pokyčiai ES šalių tarptautinėje prekyboje. *Economics & Management*. Vol. 17. Nr. 2. P. 554–559.
- Raddatz C., 2010, Credit chains and sectoral comovement: does the use of trade credit amplify sectoral shocks? *The Review of Economics and Statistics*. Vol. 92. Nr. 4. P. 985–1003.
- Tiwari S., Cárdenas-Barrón L. E., Khanna A., Jaggi C. K., 2016, Impact of trade credit and inflation on

- retailer's ordering policies for non-instantaneous deteriorating items in a two-warehouse environment. *International Journal of Production Economics*. Vol. 176. P. 154–169.
27. Veličkienė M., 2015, Smulkaus ir vidutinio verslo rizikos valdymo instrumentų taikymas prekybos ir gamybos įmonėse. *Daktaro disertacija*. Vilniaus universitetas.
28. Wang Y., Sun X., Meng F., 2016, On the conditional and partial trade credit policy with capital constraints: A Stackelberg model. *Applied Mathematical Modelling*. Vol. 40. Nr. 1. P. 1–18.
29. Zhang F., Tadikamalla P. R., Shang J., 2016, Corporate credit-risk evaluation system: Integrating explicit and implicit financial performances. *International Journal of Production Economics*. Vol. 177. P. 77–100.

Summary

ASSESSING TRADE CREDIT RISK OF SMALL AND MICRO ENTERPRISES

L. Kiulkytė

With a growing competition in the business environment, companies are forced to create favourable payment terms for customers. Trade credit today is a very popular payment method, which allows the buyer to delay payment and the seller to encourage sales. However, trade credit can cause problems to its provider when accounts remain unpaid for a long time or at all. Credit risk has to be monitored and assessed. There are a lot of measures and methods for managing credit risk, which help determine customer credit risk. However, each situation requires an amount of information that is usually obtained from financial statements. The structure of financial statements has been changed in Lithuania since 2016. It was noticed that an amount of information narrows the assessment of small and micro enterprises therefore it is important to evaluate whether that amount of information would affect the assessment of small and micro enterprises.

Analysis of other authors' research show that, using the new form of financial statements in Lithuania, some indicators cannot be calculated while assessing small and micro enterprises. 4 out of 15 most commonly used indicators have to be excluded from evaluations because of a lack of information in the new financial statements. Having analysed models proposed by other authors it was found that logistic regression is the most commonly used model for assessing small, micro and medium enterprises.

Keywords: trade credit, credit risk, small and micro enterprises, risk assessment.

Santrauka

MAŽŲ IR LABAI MAŽŲ ĮMONIŲ PREKINIO KREDITO RIZIKOS VERTINIMAS

L. Kiulkytė

Augant konkurencijai verslo aplinkoje, įmonės yra priverstos sudaryti palankias atsiskaitymo sąlygas klientams, todėl šiuo metu labai populiarus atsiskaitymo būdas yra prekinis kreditas, suteikiantis pirkėjui galimybę atidėti mokėjimus, o pardavėjui – skatinti pardavimus. Tačiau prekinis kreditas gali sukelti problemų jo teikėjui, jei susidaro situacija, kai ilgai ar išvis yra neapmokamos sąskaitos. Prekinio kredito suteikimo metu atsirandanti rizika privalo būti vertinama ir stebima. Kredito rizikai valdyti yra nemažai priemonių ir metodų, padedančių nustatyti įmonės kliento rizikingumą. Tačiau kiekvienu atveju tam reikalinga informacija, dažniausiai gaunama iš finansinių ataskaitų. Kadangi nuo 2016 m. Lietuvoje keitėsi finansinių ataskaitų sudėtis, pastebėta, kad informacijos kiekis ypač sumažėja vertinant mažas ir labai mažas įmones. Todėl svarbu įvertinti, ar toks turimas informacijos kiekis gali paveikti mažų ir labai mažų įmonių rizikingumo vertinimą.

Išanalizavus kitų autorių tyrimus ir modelius bei atrinkus dažniausiai pasikartojančius rodiklius vertinant mažas ir labai mažas įmones, gauti rezultatai parodė, kad pagal naujas nuo 2016 m. Lietuvoje galiojančias finansines ataskaitas dalies rodiklių neįmanoma apskaičiuoti. Iš atrinktų 15 dažniausiai naudojamų rodiklių 4 rodiklius tenka pašalinti iš vertinimų dėl susiaurėjusio informacijos kiekio finansinėse ataskaitose, ypač vertinant labai mažas įmones. Išanalizavus kitų autorių modelius nustatyta, kad dažniausiai naudojamas mažų, labai mažų ir vidutinių įmonių vertinimo modelis yra logistinė regresija.

Prasminiai žodžiai: prekinis kreditas, kredito rizika, mažos ir labai mažos įmonės, rizikos vertinimas.

Įteikta 2017-03-28

Priimta 2017-04-10